

Argument

Cercetarea ale cărei rezultate sunt prezentate în lucrarea de față a avut ca obiect cadrul normativ de reglementare a domeniului muzeal și a muzeului ca instituție, analizat, pe de-o parte, din perspectivă istorică și, pe de altă parte, comparativ, prin „cadru normativ de reglementare” înțelegând, în primul rând, cadrul normativ legislativ, dar și norme cu caracter științific și administrativ.

În subsidiar, cercetarea a vizat și relațiile de interdependență dintre evoluția conceptului de muzeu și evoluția normelor de drept care guvernează domeniul muzeal și, mai larg, domeniul patrimoniului cultural mobil, în scopul evidențierii circumstanțelor concrete care au dus la adoptarea unor anumite formule de reglementare și care au determinat o logică normativă constantă și, totodată, în evoluție, odată cu schimbarea condițiilor sociale în cadrul cărora această logică se transpune în acte normative.

Proiectul a urmărit identificarea unor concepte și principii de drept comune sistemelor naționale actuale de reglementare a muzeelor, a unor modele de bună practică, și formularea unor alternative la prevederile legale existente în România¹, în contextul în care cadrul legislativ național s-a dovedit, nu de puține ori, insuficient, imperfect sau ineficient și, în același timp, în contextul inițiativelor recente de modificare și îmbunătățire a acestui cadru normativ, lipsite de un necesar fundament teoretic și de o analiză exhaustivă a aspectelor practice ale aplicării normelor curente.

Structurată în patru părți principale, lucrarea urmează un traseu cronologic, parcurgând, mai întâi, istoria muzeului, de la primele forme ale conecționismului până la momentul actual - unul al transformărilor; semnificația culturală, valoarea excepțională a obiectelor de muzeu s-au consacrat social cu mult mai devreme decât normele de organizare și protejare a acestor bunuri, inclusiv prin muzeificare; acestea, normele, au apărut pentru a sprijini colectarea și înțelegerea obiectelor speciale care sunt nucleul muzeelor, pentru a le păstra integritatea fizică și, nu în ultimul rând, pentru a le menține în circuitul legitim, mai mult sau mai puțin public, care aduce direct sau cel puțin indirect beneficii tuturor membrilor societății, prin cunoaștere, provocarea și satisfacerea curiozității, experimentarea trecutului, frumosului, necunoscutului și excepționalului.

¹ În vigoare la data de 8 iunie 2021.

Ca orice alte bunuri de preț, și obiectele muzeale au fost și sunt disputate; reglementările naționale și internaționale au încercat, mai întâi, să salveze aceste bunuri culturale, data legiferărilor în domeniu fiind relativ recentă și cele mai multe acorduri internaționale fiind încheiate în secolul al XX-lea – tratarea la nivel internațional a problematicii patrimoniului cultural mobil și a așezămintelor muzeale face obiectul celei de a doua părți a lucrării. În paralel, domeniul muzeal se dezvoltă și, odată cu el, și reglementările „pozitive”, inclusiv administrative și științifice, nu doar juridice, care alcătuiesc un domeniu de activitate de sine stătător și totodată complex, cu un impact social mereu mai important.

Acest impact – cultural, educațional, de inovație, economic – face ca muzeul și colecțiile sale să conteze mai mult, să se transforme în „resurse culturale” la egalitate cu orice alte resurse pentru care lumea se află în competiție.

Modul în care comunitățile naționale și internaționale înțeleg să valorifice aceste resurse stă la baza reglementărilor legale în domeniul muzeal și al patrimoniului cultural – în partea a treia a lucrării sunt prezentate patru sisteme naționale normative și administrative, în raport cu sistemul existent în prezent² în România, la rândul său prezentat în evoluția sa istorică.

Tema pe care o abordez în această lucrare este strâns legată de pregătirea și experiența mea profesională în domeniul muzeologiei, al protejării patrimoniului cultural și în domeniul juridic, normativ.

Fiind licențiată în muzeologie, conservarea și restaurarea operei de artă și științe juridice, absolventă a unui masterat în arhitectură și urbanism, specializarea „Gestiunea patrimoniului cultural”, am activat, în perioada 2002-2021, ca muzeograf și conservator în instituții publice muzeale (Muzeul Municipiului București, Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Național „George Enescu”) și în cadrul Ministerului Culturii, unde am coordonat departamentul Muzee, Colecții și Garanții Guvernamentale, în perioada 2005-2009 (când am participat direct la elaborarea și promovarea de acte normative având ca obiect de reglementare patrimoniul cultural și sectorul muzeal), ulterior fiind consultant în echipa de elaborare a Tezelor prealabile ale Codului patrimoniului cultural (2016) și expert și manager al proiectului în cadrul căruia a fost elaborat proiectul Codului patrimoniului cultural (2019-2021). De asemenea, în perioada 2015-2021, în programul de formare continuă organizat de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, am susținut, ca lector-formator asociat, cursuri de istorie a muzeelor, management al colecțiilor muzeale și legislație în domeniul protejării patrimoniului cultural.

O bună reglementare se traduce prin bune rezultate în valorificarea resurselor – în cazul de față, a resurselor culturale -, scopul acestui proiect de cercetare fiind, așa cum am arătat deja, să contribuie la îmbunătățirea cadrului normativ românesc, prin arătarea punctelor sale slabe și formularea, în partea

² În intervalul 2018-2021.

finală a lucrării, a unor propuneri de actualizare și ranforsare a prevederilor acum în vigoare.

Faptul că, de la data la care am început cercetarea și până în prezent (octombrie 2016 – iunie 2021), au apărut noi inițiative și reglementări la nivel internațional, dar și național, indică faptul că domeniul este viu, în mișcare, relevant pentru societate, astfel încât un demers teoretic, cum este cel de față, și-ar putea găsi o aplicabilitate și o eficiență practică într-un viitor nu foarte îndepărtat.

PARTEA I

Muzeul – o istorie milenară, o instituție de actualitate

1. Muzeul – evoluția istorică a conceptului de muzeu

O istorie a muzeelor, oricât de scurtă ar fi aceasta, trebuie să se îndrepte către originile ideii de muzeu, către resorturile care au dus la apariția și materializarea acestei idei și la uimitoarea ei transformare ei în timp.

Pentru a ajunge la începuturile muzeului, nu putem folosi decât o „arheologie” inversă, pornind de la ceea ce este muzeul astăzi – o rețea complexă de activități și obiective care se cer analizate individual și împreună.

Așadar, ce este un muzeu? „O instituție non-profit, permanentă, aflată în serviciul societății și al dezvoltării acesteia, deschisă publicului, care colecționează, conservă, cercetează, comunică și expune patrimoniul material și imaterial al umanității și al mediului înconjurător, în scopuri legate de educație, studiu și agrement”, potrivit definiției integratoare adoptate de Consiliul Internațional al Muzeelor (I.C.O.M.), în Statutul său.¹

Dincolo de orice definiție formulată de un organism de specialitate (în acest caz, pentru prima oară în 1946), este general cunoscut faptul că muzeul există în jurul patrimoniului pe care îl are în grijă. Descrierea dată de I.C.O.M. surprinde istoric, cronologic, această dezvoltare a instituției muzeale, în relație directă cu patrimoniul deținut: pentru a exista, muzeul a avut mai întâi nevoie de o colecție de obiecte; aceste obiecte, pentru a continua să existe, au avut nevoie de un muzeu care să le păstreze și care să explice de ce ele trebuie să continue să existe și de ce trebuie să continue a fi înțelese de publicul muzeelor, atât cel actual, cât și cel viitor, după cum observa profesorul Andrew McClellan², păstrarea obiectelor pentru generațiile următoare fiind fundamentală.

¹ „A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment.” – Statutul I.C.O.M. (revizuit 2016), art. 3, pct. 1 - <http://icom.museum/the-organisation/icom-statutes/3-definition-of-terms/# sommairecontent> (Accesat: 4 mai 2017), (tr.a.).

² Andrew McClellan (ed.), *Art and its Publics - Museum Studies at the Millennium*, Blackwell Publishing, 2003, p. 2: „First, public access is always paired with a commitment to preserve objects for posterity, and if obliged to compete with each another owing to the fragility and uniqueness of the object, preservation will always win out. In a sense, then, museums serve a notional future public as much as real visitors in the present.”

Cu toții am colecționat sau colecționăm obiecte – jucării în copilărie, timbre, cărți, muzică, obiecte de podoabă sau alte lucruri, mai puțin obișnuite; albumele de fotografii de familie sunt niște muzee în miniatură. Înclinația de a colecționa este o constantă a comunităților umane și am putea, deci, afirma că muzeul răspunde unei nevoi fundamentale. O nevoie fundamentală, dar, totodată, foarte selectivă, pentru că nu colecționăm orice, ci doar obiecte „de valoare”.

Care este valoarea pe care o căutăm sau pe care o găsim în lucrurile colecționabile? Ce le face colecționabile? Raritatea, faptul că sunt neobișnuite, vechimea, frumusețea, legăturile afective pe care le avem cu ele, amintirile pe care le poartă. De cele mai multe ori, obiectele de colecție, odată intrate în această categorie, și-au pierdut utilitatea, funcția imediată; această trans-utilitate este trăsătura lor comună, chiar și în cazul obiectelor cu rol decorativ la origine sau al obiectelor produse chiar cu scopul depășirii lumii imediate, vizibile³. Depășindu-și condiția inițială, bunurile de colecție ne învață, demonstrează lucruri extraordinare, ne conectează la un trecut aproape dispărut, la teritorii necunoscute și îndepărtate, la universuri imaginate, ne fac să transcendem cotidianul, reflectă asupra noastră câte ceva din natura lor singulară.

Teoriile privind originea muzeelor au atribuit acumularea de bunuri culturale fie înclinației înnăscute pentru frumos, care ne face să ne înconjurăm de obiecte purtătoare de emoție estetică (teoria „subiectivo-estetică”), fie înclinației naturale către obiecte strălucitoare, deosebite, chiar dacă nefolositoare practic, proprie nu doar oamenilor, ci și unor animale (teoria „biologică”); o altă teorie, cea „filologică”, explică răspândirea muzeelor prin imitarea modelului templelor muzelor din Grecia Antică.⁴

Termenul „muzeu” este considerat a fi derivat din latinescul „museum”, la rândul său provenit din greaca veche – „mouseion”, templu al muzelor, spațiu pentru studiul științei și al artelor.⁵ Era, de asemenea, un spațiu al contemplației și al filosofiei⁶ – ca acel *Mouseion* din Alexandria, înființat de Ptolemeu I Soter, în secolul al III-lea î.e.n. și menționat de Strabon, sau ca cel din Școala lui Platon din

³ Krzysztof Pomian, *Des saintes reliques à l'art moderne: Venise-Chicago, XIIIe-XXe siècle*, Editura Gallimard, 2003, p. 8-9.

⁴ P.I. Galkina, V.K. Gardanov, I.P. Ivanițkin, K.G. Miteaev, G.A. Novițki, N.N. Plavilșcikov, *Bazele muzeologiei sovietice*, Ministerul Culturii, București, 1957, p. 11-12. „Bazele muzeologiei sovietice”, un adevărat manual de muzeologie, riguros întocmit, dincolo de unele aspecte ideologice caracteristice epocii, alături de alte lucrări de specialitate publicate în blocul estic-european, în anii '50 – spre exemplu, „Conservarea și restaurarea colecțiilor de muzeu” elaborată de specialistul rus M.V. Farmakovski, 1954; „Evidența colecțiilor de muzeu: Manual practic pentru muzeografi” elaborată de specialistul cehoslovac K. Tuček, 1956 – au fost traduse de Ministerul Culturii și diseminate în rețeaua muzeală, ca instrumente de formare și îndrumare profesională în organizarea științifică a sectorului muzeal.

⁵ Paula Findlen, *The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy* în *J. Hist Collections*, 1989; 1 (1): 59-78. doi: 10.1093/jhc/1.1.59.

⁶ Geoffrey D. Lewis, *History of Museums* în *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/history-of-museums-398827> (Accesat: 4 mai 2017).

CUPRINS

Argument.....	9
---------------	---

PARTEA I

Muzeul – o istorie milenară, o instituție de actualitate

1. Muzeul – evoluția istorică a conceptului de muzeu.....	13
2. Antichitatea și proto-muzeele.....	17
3. Evul Mediu – creștinismul și negarea Antichității.....	19
4. Renașterea și nașterea muzeului.....	22
5. Epoca modernă.....	26
6. Muzeul contemporan.....	39
7. Istoria colecțiilor și muzeelor din România.....	52
8. Muzeul viitorului.....	59

PARTEA a II-a

Cadrul normativ și administrativ internațional din domeniul muzeal și al patrimoniului cultural mobil – tratate, convenții, recomandări și organizații internaționale

1. Tratate internaționale.....	66
2. Organizații specializate de cooperare internațională pentru prevenirea și combaterea traficului ilicit de bunuri culturale.....	82
3. Acte normative ale Uniunii Europene, privind circulația bunurilor culturale.....	83
4. Organisme internaționale de colaborare în domeniul muzeal.....	104
5. Concluzii.....	107

PARTEA a III-a

Modele și sisteme normative și administrative în domeniul muzeal – cadre normative și instituționale naționale

1. Repere istorice în legislația privind sistemul muzeal și protejarea patrimoniului cultural mobil în România.....	109
2. Cadrul normativ național în domeniul muzeal și al protejării patrimoniului cultural mobil.....	174
3. Sisteme străine – prezentare.....	221
4. Concluzii – scurtă analiză comparativă asupra sistemului juridic și instituțional român și a sistemelor străine prezentate.....	302

PARTEA a IV-a

Concluzii - *de lege ferenda*, propuneri privind modificarea și completarea reglementărilor din domeniul muzeal și al patrimoniului cultural mobil

1. Revizuirea instituției juridice a „clasării” bunurilor culturale mobile.....	305
2. Bunurile culturale – obiect al dreptului de proprietate publică.....	308
3. Revizuirea noțiunii de „patrimoniu cultural național mobil”.....	309
4. Revizuirea regimului de aplicare a normelor de conservare și restaurare a bunurilor culturale mobile.....	310

5. Revizuirea regimului de control și monitorizare a comerțului cu bunuri culturale mobile	312
6. Revizuirea modului de exercitare a dreptului de preempțiune al statului.....	313
7. Exproprierea bunurilor culturale mobile	314
8. Revizuirea regimului de circulație a bunurilor culturale mobile	315
9. Revizuirea statutului experților în domeniul patrimoniului cultural mobil	315
10. Revizuirea statutului Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor	318
11. Îmbunătățirea sistemului de formare profesională în domeniul protejării patrimoniului cultural.....	319
12. Revizuirea regimului general al muzeelor și colecțiilor publice.....	320
13. Perspective legislative	324
BIBLIOGRAFIE.....	337